

**IJTIMOIIY PEDAGOGIKADA MEYORDAN OG'ISHGAN
BOLALARNI DIAGNOSTIKASI VA PROFILAKTIKAS**

Odiljonova Sevinch Ravshanjon qiz- *“University of Management and Future Technologies” universiteti S550-24PPo’ guruh talabasi*

Annotatsiya: *Ijtimoiy pedagogikada meyordan og'ishgan bolalarni diagnostikasi va profilaktikasi jamoatchilik uchun dolzarb masala sifatida qaralmoqda. Bu tadqiqot meyordan og'ishgan bolalarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va ularni profilaktika qilishdagi samarali usullarni ko'rsatishga qaratilgan.*

Maqsadli auditoriya uchun muhim bo'lgan nazorat va baholash metodlarini qo'llash orqali bolalarning psixologik, ijtimoiy va akademik holatini aniqlash imkoniyatlari mavjud. Shuningdek, mualliflar, pedagoglar va ota-onalar uchun tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, bular bolalarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga, shuningdek, ularning mehnat va ta'lim sohasida muvaffaqiyatini oshirishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqot natijalari bolalarning ijtimoiy pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlanishi va ularning hayot sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *Ijtimoiy pedagogika, Meyordan og'ish, Bolalarni diagnostika qilish, Profilaktika, Psixologik holat, Ijtimoiy moslashuv, Ta'lim jarayon, Pedagogik yondashuv, Ota-onalar bilan hamkorlik, Ta'lim muassasalari, Mustaqil rivojlanish Rivojlanish omillari, Jamiyatda qo'llab-quvvatlash.*

Kirish: *Ijtimoiy pedagogikada meyordan og'ishgan bolalar muammosi dolzarb ahamiyatga ega. Ularning ijtimoiy, emosional va kognitiv rivojlanishi ko'pincha qiyinchiliklarga duch keladi. Bunday bolalarni erta aniqlash va ularga yordam berish, faqat o'z rivojlanishlari uchun emas, balki jamiyatning barqarorligi uchun ham zarur.*

Meyordan og'ish, turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin, jumladan, oilaviy muammolar, ta'lim tizimidagi nomuvofiqlik va ijtimoiy qo'llab-

quvvatlashning yetishmasligi. Diagnostika jarayoni, bolalarning individual xususiyatlarini va muammolarini aniqlashga yordam beradi. Profilaktika esa, muammolarni oldini olish va bolalarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga qaratilgan ishdan iborat.

Ushbu sohada samarali yondashuvlar va strategiyalar ishlab chiqish, bolalarning sogʻlom rivojlanishini taʼminlashda muhim rol oʻynaydi.

Ijtimoiy pedagogikada meyordan ogʻishgan bolalarni diagnostikasi va profilaktikas

Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatidagi mohiyatini aniqlash uchun “fan” tushunchasining oʻzi inson faoliyatining obʼektiv bilimlarni tizimlashtirish va ishlab chiqishga qaratilgan faoliyati ekanligini taʼkidlash lozim. Tushunchaning ilmiy mazmuniy jihatini Oʻrganish “ijtimoiy pedagogika” atamasining oʻziga eʼtibor qaratishni talab qiladi. U ikki sohadan iborat boʻlib, ularni bitta sohaga birlashtirib turadi. Bu birlashuv tasodifiy emas va fanda tabaqalashuv va ixtisoslashuvning zamonaviy jarayonlariga bogʻliq. Pedagogika fanida tabaqalashuv va ixtisoslashuv jarayoni soʻnggi paytlarda ancha kuchaydi. Baʼzi bir ixtisoslashtirilgan sohalar - maktabgacha pedagogika, maktab pedagogikasi, maxsus pedagogikasi, kasb - hunar pedagogikasi, tarix pedagogikasi mustaqil ilmiy sohalarga aylanib boʻlishdi. Ularning qatoriga ijtimoiy pedagogikani ham kiritsak boʻladi. Ijtimoiy pedagogikaning pedagogika singari taʼlim – tarbiya jarayoni jarayoni va hodisalarini oʻrganadi dalolat beradi. Biroq ularni muayyan oʻziga xos yoʻnalishlarda oʻrganadi. Bu fanning oʻziga xos xususiyati “ijtimoiy” soʻzida mujassamlashtirilgan. “Ijtimoiy” (lotinchada socialis - umumiy, ijtimoiy) tushunchasi ostida odamlarning shakllari, ular oʻzaro munosabatlarining turli shakllari bilan bogʻliq barcha narsa tushuniladi. Bu degani, agar pedagogika oʻsib kelayotgan avlodlarning taʼlim tarbiyasi haqidagi fan boʻlsa, ijtimoiy pedagogika taʼlim - tarbiya jarayonlarida bolaning jamiyatdagi hayotga qoʻshilishiga bogʻliq hodisalarni aloxida ajratadi. Bolaning jamiyatga “kirish” jarayoni, uning muayyan ijtimoiy tajribani qoʻlga kiritishi (bilim, qadriyat, yurish - turish qoidalar) ijtimoiylashuv deyiladi. Shunday qilib agar biz ijtimoiy pedagogika mohiyatini bu fanning obʼekt va predmetini qiyoslash orqali aniqlamoqchi boʻlsak

quyidagi holat kelib chiqadi. Pedagogikaning ham, ijtimoiy pedagogikaning ham ob'ekti- bu bola, biroq o'rganish predmetlari turlicha. Pedagogikaning o'rganish predmeti bolani tarbiyalash qonuniyatlari hisoblanadi, ijtimoiy pedagogikaning predmeti esa bolani ijtimoiylashtirish qonuniyatlari hisoblanadi. Shuni ta'kidlash lozimki, bu ikki fanlarning uzoq tarixiy aloqasiga qaramay natijada ularning O'ziga xos vazifalari tufayli uzoqlashishi ro'y berdi. Umumiy pedagogikaning spetsifik vazifasi ta'lim - tarbiyadir. Bola va bolalikni himoya qilish ijtimoiy pedagogning asosiy kasbi hisoblanadi. Shu sababli ijtimoiy pedagogika jamiyatni va ijtimoiy munosabatlarni o'rganadi, insonlar bir - birlari bilan qanday muomalaga kirishishlarini, nimaga bir guruhga birlashishlarini va jamiyatning boshqa ijtimoiy masalalarini aniqlashga harakat qiladi. Ijtimoiy pedagogika bu muammolarni biroz boshqacha tarzda, uning ilmiy vazifalariga mos ravishda o'rganadi. Shu bilan birga o'z rivojlanishida umumiy pedagogikadan ajralib chiqib, u kompleks xarakterga ega bo'ldi. Hozirda uning nazariy va amaliy faoliyati sohasiga maktab va maktabdan tashqari muassasalarda tarbiya va qayta tarbiya, bolalar uylari, qariyalar uylarida yashovchilarga g'amxo'rlik, huquqbuzarlar bilan ishlash, kabilar kiradi. Ijtimoiy pedagoglar faoliyatning turli sohalari: ekologiya, badiiy ijod, sog'lomlashtirish sohalarida ixtisoslashishadi. Ijtimoiy pedagogning kompleks xarakteri uning boshqa fanlar bilan munosabatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy pedagogika fan sohasi sifatida bir qator vazifalarga ega bo'lib, ularni quyidagicha guruhlash mumkin: Nazariy vazifa: ijtimoiy pedagogik bilimlarni to'plab zamonaviy jamiyatda o'rganayotgan jarayon va hodisalarning to'liq tasvirini tuzishga intilishda namoyon bo'ladi. Amaliy vazifalarga: - ijtimoiy pedagogikaning ijtimoiylashuviga tashkiliy-pedagogik va psixologik yo'nalishlardagi ta'sirini samarali takomillashtirish ishlarini aniqlash bilan bog'liq bo'lgan ishlar kiradi. Bunday ishlar qatoriga bolalar (yoshlarda) ongida, xatti – harakatida ijobiy fazilatlarning shakllanishiga yaqindan yordam beruvchi, yo'l - yo'riq, shakl, vositalarini aniqlash va ularni tadbiq etish, har qanday vaziyatdan mustaqil chiqib ketishning samarali yo'llarini aniqlash, atrofdagi kishilar bilan muomala qilishni o'rganish, hayot mazmuni va maqsadini aniklashga doir tavsiyalar berish; ularda jamiyatdagi xuquq va majburiyatlarini bilishga intilishni rivojlantirish,

hamda mustaqillik, o'ziga ishonch hissini shakllantirish; Insonparvarlik vazifasi - shaxsning rivojlanishi uchun sharoitlar yaratib beruvchi ijtimoiy pedagogik jarayonlarni mukammallashtirish uchun maqsadlarni ishlab chiqishda o'z ifodasini topadi. Zamonaviy ijtimoiy pedagogikaning insoniyligi bola va pedagog o'rtasidagi munosabatlarni qattiqqo'llik bilan emas, o'zaro tushunish orqali hal qilishga asoslanadi. Ijtimoiy pedagogning vazifasi bolaning jismoniy, axloqiy va ma'naviy kuchlariga dalda berish, unda jamiyat qabul qilgan xislatlarni tarbiyalashga yordam berishdan iborat. Bugungi kunda ijtimoiy pedagogikaning vazifalari kengayib bormokda. Shunga ko'ra bunday vazifalar qatoriga tarbiyaviy, ijtimoiy-xuquqiy, ijtimoiy reabilitatsiya ishlarini ko'rsatish mumkin. Tarbiyaviy vazifa bolani atrof muhitga qo'shilish, uning ijtimoiylashuv jarayoni, O'quv va tarbiya jarayoniga ko'nikishini ko'zda tutadi. Ijtimoiy - huquqiy vazifa - davlatning bolalarga g'amxo'rliqi, ularning huquqiy himoyasini bildiradi. Ijtimoiy reabilitatsion vazifa - nogiron, jismoniy va ruhiy nuqsonlarga ega bolalar bilan tarbiyaviy va o'quv ishlarini olib borishdir. Bunda asosiy ijtimoiy vazifalarni pedagog bajaradi. Shunday ekan, O'zining pedagogik faoliyatida quyidagilarga o'z e'tiborini qaratishi lozim: falokatga uchragan bola(o'smir)larga yordam ko'rsatish. Inqirozdan chiqish yo'llarini topish, qiyin vaqtda qo'llab - quvvatlash; bola(o'smir)ni, uning holatini, oila va maktabdagi munosabatlarini o'rganish; bolani o'rab turgan va unga ta'sir qiluvchi turli ijtimoiy sohalaridagi ijtimoiy tarbiya holatini tahlil qilish; ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish, tahlil qilish, o'zlashtirish, ommalashtirish; u bola(o'smir) faoliyatini o'z - o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini o'qitish va o'z hayotini mustaqil tashkil qilishni bilishga qaratishi ; bola (o'smir) muammolarini hal qiluvchi, uning inqirozi, huquqlariga aloqador tashkilot, mutaxassislarni birlashtirish bilan ham shug'ullanish; ijtimoiy tarbiyaning turli muammolarini o'rganishni tashkil qilish, borada takliflarni kiritish; Ijtimoiy pedagogika - shaxsni ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o'rganish, jamiyatning ijtimoiy muammolarini hal qilish maqsadida ijtimoiy pedagogik faoliyatning samarali usullari texnologiyalarini ishlab chiqish va ularni qo'llashga qaratilgan pedagogika sohasi. Rivojlangan davlatlarda ijtimoiy tarbiyani amaliy tashkil etish maxsus kasb darajasiga ko'tarilgan. Janubda bu kasb "Ijtimoiy faoliyat" deb yuritiladi. Bizning

yurtimizda aholining, umuman jamiyat a'zolarini ijtimoiy muhofazalashga doir qator ishlar amalga oshirilishidan qat'iy nazar, u bilan shug'ullanuvchi maxsus fan yo'nalishi to'liq shakllanmagan. Ijtimoiy ish jamiyat a'zolarining bir - biriga insoniy munosabatda bo'lishini taqozo etadi. Qadim zamonlarda bu faoliyatning diniy mas'ullik, saxiylik, xayrixohlik singari qirralari namoyon bo'lgan.

Ijtimoiy pedagogikaning paydo bo'lishi "Ijtimoiy pedagogika"ning paydo bo'lishi jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotidagi o'zgarishlar bilan boq'liq. Chunki bu o'zgarishlar tarbiya jarayonini murakkablashtirib, yoshlar tarbiyasida yangi muammolarni vujudga keltirib, yosh avlodning ijtimoiy shakllanish jarayonini ilmiy o'rganishni talab etmoqda. An'anaviy pedagogika fani ta'lim muassasalari qobig'ida cheklanib qolib, ijtimoiy muhit omilining tarbiyaga bo'lgan ta'siriga yetarlicha e'tibor bermadi. Ayniqsa, ijtimoiy tarbiyaning umumiy xarakterini chetga surib qo'ydi. Ijtimoiy pedagogika Rossiyada o'tgan asrning 80 - yillarida alohida fan sifatida shakllandi. Mustaqil yurtimizda esa uning ma'lum qirralari yoritilgan bo'lishiga qaramasdan bu yo'nalish bo'yicha hali alohida tadqiqot ishlari yuzaga chiqqanicha yo'q. Bu fan har bir jamiyatning, har bir mamlakatning, har bir millatning ijtimoiy hayoti va milliy psixologiyasi bilan bevosita boqliq. Shu nuqtai nazardan mazkur fanni turmush pedagogikasi, deyish ham mumkin. Turmush - shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topishini taqozo qiladi. Biz ta'lim-tarbiya muassasalari va ulardan tashqari, ya'ni har kungi ijtimoiy hayotimiz orqali tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish asosida barkamol, komil insonni voyaga yetkazishimiz kerakki, toki biz tarbiyalagan shaxs jamiyatga "kirishib keta olsin". Ular jamiyatdan chetda qolishi mumkin emas. Ma'lum sabablarga ko'ra "jamiyat tan olmagan", "sotsiumga kirisha olmagan" shaxslarning o'z yo'lini topib ketishi uchun ijtimoiy faoliyat talab etiladi. Ushbu muammo dolzarb kasb etib, Rossiyada 1960 - 1970 yillardayoq shunday ijtimoiy - pedagogik faoliyatga yo'naltirilgan mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha ishlar olib boriladi. Jumladan, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi, uy - joy kommunal xizmati tashkilotchisi, maktabdan tashqari muassasalar xodimlari, yotoqxona, maktab klublari xodimlari singari kadrlar faoliyat olib borishdi, qator chet mamlakatlarda esa 1970 - 1980 yillarda ijtimoiy talab - bu

muammoni hal etishning yangi darajalarini vujudga keltirdi. Amaliyotda ijtimoiy pedagogik va yoshlarning yashash komplekslarida, turli yoshdagi xodimlardan iborat birlashmalarda ijtimoiy pedagogik tajribalarni to'plash ishlari shakllantirilgach, maktablarning ijtimoiy institutlar bilan hamkorligi o'zgardi. Shu asosda ijtimoiy muhitni pedagoglashtirish jarayoni intensiv tarzda rivojlanib bordi. Lekin bu boradagi kadrlar masalasi muammo bo'lib qolaverdi. Buning ustiga tarbiya ishlari bilan faqat maktab, bog'cha kabi ta'lim - tarbiya maskanlari shug'ullanadi, - degan fikr jamiyat a'zolari ongida o'rnashib qolgan. Ijtimoiy pedagogikaning zarurligini quyidagi holatlar talab etayotgan edi: Birinchidan, Bugungi kunda ta'lim va tarbiya maqsadi bilan uning ba'zi natijalari o'rtasidagi qarama - qarshilik sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini aniqlash zarurligi talab etilmoqda. Ushbu talab pedagogika olamiga jamiyatdagi munosabatlar bilan Shug'ullanuvchi sotsiologiyani olib kirish zaruriyatini uyg'otdi. Chunki ongli xususiyatga ega bo'lgan inson faoliyati, sotsiologiya fanining o'ziga xos ob'ektini tashkil etadi. Har bir shaxsning jamiyatdagi o'z o'rnini, o'zligini anglashi, hayotiy - axloqiy me'yorlarni o'zida mujassam etishi jamiyatda Shu ma'naviy - axloqiy sifatlarni namoyon etib, ijtimoiy hayotimiz, zamonamiz bilan hamnafas yoshlarni tarbiyalashda Pedagogika va sotsiologiya fanlarining hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Vaholanki ta'lim - tarbiyaning o'zi ijtimoiy hodisa va pedagogik jarayondir. Ikkinchidan, ba'zi jamiyat a'zolarining ongidagi ma'naviy bo'shliqning ijtimoiy kelib chiqishi sababalarini aniqlash, ularni hal qilish mexanizmini yaratish kabi yangi muammolarning yechimini topish uchun pedagogik va sotsiologik tushunchalarning tutashligiga asoslangan yangi metodologiyani talab etmoqda. Inson shaxsini shakllantirishda undagi tabiiy (irsiy) va ijtimoiy xususiyatlarini, uning oliy nerv faoliyati imkoniyatlarini hisobga olib yondashmoq lozim. Inson organizmining biologik va sub'ektiv (shaxsiy tomonlari) asosida o'z - o'zini tarbiyaga olish, sharoitga moslashish, ma'lum ob'ektga yo'naltirish qonunlarini bilish asosida uning tarbiyasini tashkil etish lozim. Shaxs shakllanishi jarayonida ichki va tashqi ta'sir imkoniyatlari o'zaro omuxta qilish, tarbiya jarayonini yoshlar faoliyatining xususiyatlari, qiziqishini anglash kabi muhim xususiyatlari asosida shaxsning erkinligi va g'ururini paymol qilmasdan, demokratik,

insonparvarlik va milliy tamoyillarga tayanib, ularda ma'naviy – axloqiy fazilatlarni shakllantirish davr talabidir. Jamiyatga insonlar ongini, tafakkurini ijobiy tomonga o'zgartirish ijtimoiy - ma'rifiy jarayonlar bilan bog'liq bo'lib. Uni ilmiy jihatdan o'rganish muhimdir. Pedagogika va sotsiologiyaning tutashganligi tufayli yuzaga kelgan muammolar o'zbekistonlik olimlarning diqqat e'tiborini ham o'ziga tortmoqda. Uchinchidan, bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy munosabatlar va bunda davlatning roli, axborotlar, ustoz - shogird munosabatlari, kadrlar muammolari, yoshlarning ma'naviyatida ro'y berayotgan zaiflikning sabablari, ularni aniqlash, tekshirish, hal etish, ijtimoiy faollik kasbiy mahorat, Shuningdek mustaqil O'zbekistonda kechayotgan ma'naviy va mafkuraviy islohatlarni, umuman, jamiyatni «pedagog so'zi» bilan o'rganish ijtimoiy pedagogikaning muammolaridan bo'lib hisoblanadi. Eng asosiysi, ijtimoiy hayotda Shunday holatlar uchraydiki, bunda bolalar o'smirlar, tarbiyachilar bunday og'ir vaziyatda o'zlariga ruhan malham bo'ladigan sotsial pedagogning yordamiga muhtoj bo'ladi. Demak, bugungi jamiyatimiz asoslariga sotsial psixolog bilan bir qatorda ijtimoiy pedagogga bo'lgan ehtiyoji ham sezilmoqda. Hayotdan umid uzgan, o'ziga ishonmaydigan, hayotiy muammolarni mustaqil hal eta olmaydigan shaxslar insoniy yordam, tushunish, uning qayg'usiga sherik bqlishlarini kutadilar. O'z so'zi va faoliyati bilan Shu kabi shaxslarda o'ziga ishonch uyg'otish, o'z imkoniyatlarini anglab yetishlariga yordam berish sotsial pedagogning asosiy vazifasidir. Ijtimoiy hayotimizdagi voqelikning insonlarga bo'lgan ta'siri ularning ongida yuz berayotgan jarayonlar haqida bahs yuritadigan mazkur fan yo'nalishi bugungi kunda ijtimoiy buyurtma sifatida vujudga kelmoqda.

Ijtimoiy pedagogika odamlarning jamiyatda hamkorlikdagi ish faoliyatlari jarayoni davomida ularda hosil bo'ladigan fikrlar, e'tiqodlar, g'oyalar, qarashlar, his - tuyg'ular, turli xulq – atvor shakllarini tushuntirib beruvchi fandir.

Demak, ta'lim tarbiya bilan shug'ullanuvchi fanlar va o'quv muassasalaridan farqli o'laroq ijtimoiy pedagogika ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalari bilan boqliqdir. Shuning uchun ham u juda ko'plab fanlar bilan uzviy bog'liq. Pedagogika, Psixologiya, Sotsiologiya, Tibbiyot, Biologiya, Geneologiya, Filosofiya, Mantiq,

Iqtisod, Tarix, Etnografiya, Huquq fanlari bilan Ijtimoiy pedagogika uzviy bog‘langan. Barcha ijtimoiy fanlar inson xulq - atvorining turli tomolarini o‘rganadi. Ijtimoiy pedagogika ijtimoiy psixologiya, sotsiologiya, antropologiya, tarix, iqtisod, siyosatshunoslik fanlari bilan hamkorlikda boyib va rivojlanib boradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, bolalarni meyardan og‘ish holatlariga qarshi kurash ijtimoiy pedagogikaning asosiy vazifalaridan bo‘lib, uning samaradorligi muhim ijtimoiy natijalarga olib kelishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sulaymon Amirqulovich Xaydarov. (2024). O‘quvchilarni tarbiyashda ijtimoiy fanlarni o‘qitishni didaktik imkoniyatlari. SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL. 5.1.B.271-275.
2. Хайдаров, С. (2023). Педагогик faoliyatda o‘qituvchi o‘zida kompetentlik sifatlarini shakillantirishi. Цифровизация современного образования: проблема и решение, 1(1), 64–67.
3. Хайдаров, С. А. (2023). ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1/2), 92-96.
4. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
5. Хайдаров С. (2025). Oilalarda farzand tarbiyasiga ruhiy taʼsir etkazish. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
6. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
7. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo‘llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
8. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissinii tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.